

Hunfalvy tudományos nyelvészeti folyóiratai

A legelső magyar folyóirat, amely alkalmanként nyelvészeti cikkeket is közölt, a Kassán 1788 és 1792 között napvilágot látott Magyar Museum volt. A 19. század első felében három pesti folyóirat és egy budai sorozat publikált az irodalmiak mellett olykor a nyelvtudomány témakörébe vágó tanulmányokat: az 1814-től 1818-ig közzétett Erdélyi Múzeum, az 1817-től 1841-ig megjelent Tudományos Gyűjtemény és az 1840 és 1863 között két számozással összesen 22 évfolyamot megért Magyar Academiai Értesítő, illetőleg az 1834–1844 között a Magyar Tudós Társaság kiadásában, Toldy (akkor még Schedel) Ferenc szerkesztésében megjelentetett Tudománytár. Nyelvész munkatársa, kiváltképpen pedig nyelvész szerkesztője azonban egyik említett kiadványnak sem volt.

A Bach-korszak második felében, 1855-ben a szepesi szász családból származó Hunfalvy (eredetileg: Hunsdorfer) Pál, a a hazai finnugor nyelvtudomány megalapítója – a legendás hírű Reguly Antal Urál vidéki utazását követően, a nyelvhasználat iránt megnyilvánuló érdeklődés folyományaként – létrehozta Pesten a Magyar Nyelvészet című folyóiratot, amely 1861-ig hat évfolyamot ért meg, és ma, másfél évszázaddal a működését követően is elismeréssel kell beszélnünk róla. Ez az első magyar nyelvészeti folyóirat, de napjainkban sem csupán tudománytörténeti kuriózumok találhatók meg testes kötetekben. Tanulmányainak sok részlete a 21. század elején is roppant érdekes és tanulságos, noha számos elvi-módszertani megállapítását természetesen már meghaladta a nálunk jórészt e periodikum révén megszületett tudományszak.

Hunfalvy „1851 januárjában Nyelvészeti nagy tennivalóink s a finn népek régisége című akadémiai felolvasásában adja meg a magyar összehasonlító nyelvtudomány részletes programját. A germanizáló törekvések ellenében az anyanyelv védelmét, a magyar nyelv anyagának összegyűjtését és a rokon nyelvek tanulmányozását tekinti legelső feladatnak” (Babos 1956: 291).

Riedl Szende kezdeményezését felkarolva Hunfalvy jó négy évvel később megindította a Magyar Nyelvészetet, melynek nemcsak a szerkesztője, hanem a legsokoldalúbb szerzője is volt. Tanulmányainak, folyóirat-ismertetéseinek a terjedelme kiteszi az átlagosan 500 lapos folyóiratköteteknek jó egyharmadát (számításaim szerint közel 35%-át), azaz a mintegy 3000 oldalból legalább ezret. A hat kötet 195 közleménye közül 58-at maga írt, azaz ő készítette a dolgozatoknak összesen mintegy 30%-át.

Abban a folyóiratban, amely teljes egészében Hunfalvy magánvállalkozása volt. Az akadémiától a szerkesztő semmiféle támogatást nem kapott, így a munkatársainak sem adhatott tiszteletdíjat. „Nemcsak szerkesztettem, hanem magam írtam, magam javítottam s magam olvastam is a Magyar Nyelvészetet” – vallotta meg visszaemlékezésében Hunfalvy (vö. Szily 1910: 7).

A folyóirat célkitűzéseinek megfelelően a tanulmányíró szerkesztő dolgozatainak tematikája rendkívül szerteágazó: magában foglalja egyfelől a rokon finnugor nyelveket, másfelől pedig a „hellén” (= görög), latin, valamint az iráni nyelvtudományt, tehát a rokon és nem rokon nyelveket egyaránt. A legközelebbi, azaz az ugor nyelvrokonaink közül Hunfalvy a Magyar Nyelvészetben bemutatja az osztják nyelvet, a finn-permi ágból megismertet a mordvinnal, és ő ad elsőként tájékoztatást az uráli nyelvek finnugorok melletti másik ágáról, a szamojéd nyelvekről is. Tudománytörténeti érdekesség, hogy az 1850-es évek közepén a nyelvtudós az uráli és az altaji nyelvek ősi rokonsága mellett foglal állást, és e nyelveket öt nagy csoportba osztja (vö. Magyar Nyelvészet 1: 18): 1. finn (= tkp. finn-permi nyelvek), 2. magyar (= tkp. ugor nyelvek), 3. szamojéd nyelvek, 4. török nyelvek és 5. mongol és mandzsú-tunguz nyelvek. Ez a koncepció a magyar nyelvet a finntől és a töröktől azonos távolságban helyezi még el. Hunfalvy és tanítványa, Budenz József turkológiai bűvárlatainak eredményeképpen, alig 15 esztendővel később Budenz már egyértelműen kijelenti: a magyar minden kétséget kizáróan finnugor nyelv.

Az említett témákon kívül Hunfalvynak számos – miként maga nevezte – „szorosan a magyar nyelvet illető” dolgozata is helyet kap a Magyar Nyelvészet hasábjain: megvizsgálja a magyar hangsúly problematikáját, a magyar igeidők használatát és azok történetét, a magyar tárgyias igeragozás kérdéseit, a magyar nyelvjárások tárgykörét stb., valamint szófejtésekkel is próbálkozik, és számos kiváló kortársának munkáit mutatja be, népszerűsíti folyóiratának lapjain (pl. Brassai Sámuel A' magyar mondat című művét, Szvorényi József Magyar nyelvtanát; vö. Magyar Nyelvészet 5: 364–370, 6: 419–433, 460–479). Mindemellett igen tanulságosak Hunfalvynak a Magyar Nyelvészet szinte valamennyi kötetében felbukkanó programadó írásai. A folyóiratot bevezető cikkben megállapítja: „a magyar nyelvtudományt csak nyelvhasználat útján lehet elérnünk”. Hunfalvy valamennyi munkájából kitűnik a történelem és a művelődés párhuzamos vizsgálatának igénye, a szerzőt egyaránt foglalkoztatják a nyelvet beszélő nép története, műveltsége és szokásai. Őt is, Munkácsi Bernátot is az etnolingvisztika magyar „előfutáraként” tartja számon a nyelvtudomány (Gulya 1970: 134–135). Figyelmet érdemel, hogy a szerkesztő a nyelvhasználat igénye mellett kiemeli a nyelvtudomány történeti jellegét.

Hunfalvy irodalomtörténeti vonatkozású dolgozatot természetesen nem közöl folyóiratában, de feltűnő, hogy szerkesztőként két ízben is kivételt tesz, és maga ismerteti A' magyar nemzeti versidomról című tanulmányt (Magyar Nyelvészet 2: 68–77) és a Szépirodalmi Figyelő című folyóiratot (Magyar Nyelvészet 6: 522–529). Ez a talán némi következetlenségre valló eljárása egyben értékítéletét is jelzi, ha arra

gondolunk, hogy mindkét említett és a nyelvész recenzens által jelentősként értékelt terméknek alkotója közismerten nem más, mint Arany János.

Ez az előadás nem a tanulmányíró, hanem mindenekelőtt a szerkesztő Hunfalvyt kívánja bemutatni. Aki például Reguly Antal feljegyzéseiből közöl egy csokorra való Reguly jegyzeteiből. A 'mordvin ige címmel (Magyar Nyelvészet 4: 318–320). Aki a szerzőtársak cikkeit vagy lábjegyzetekkel vagy szögletes zárójelbe tett, akár egész oldalas betoldásokkal vagy pedig kiegészítő megjegyzésekkel – illetőleg a három eljárás kombinációjával – rendszeresen kommentálja, véleményezi. A szakmai jellegű korrekciókon kívül számos érdekes megállapítása is fellelhető folyóiratunk hasábjain.

Hunfalvy alig néhány esztendő alatt igen szakképzettnek bizonyult nyelvész kollégákat vont be a munkába, kitűnő nyelvészgárdát képezett ki. Éles szemmel figyelt fel a középkorúak mellett a legtehetségesebb fiatalokra is. Folyóiratában rajta kívül 31 szerző nevével találkozunk. A Magyar Nyelvészetben közreműködő munkatársak egész sora lett később a Magyar Tudományos Akadémia tagja, a folyóirat említett 32 közreműködője közül összesen 18 (a szerzőknek tehát több mint 56%-a). A magyar nyelvtudomány kialakulásakor közreműködők nevét érdemes kivétel nélkül megemlíteni: Brassai Sámuel, Fábíán István, Lugossy József, Vass József, Podhorszky Lajos, Télfy Iván, Mátyás Flórián, Imre Sándor, Jakab Elek, Finály Henrik, Szénássy Sándor, Riedl Szende, Vámbéry Ármin, Szilády Áron, Kuun Géza gróf, Ponori Thewrewk Emil, Rosty Zsigmond, Ribáry Ferenc, Budenz József.

Az 1858 májusában éppen Hunfalvy Pál hívására Magyarországra érkezett és nálunk letelepedett Budenz, az ifjú német tudós már folyóiratunk 1859. évi negyedik évfolyamától erősíti annak szerzői gárdáját, és alig néhány esztendő leforgása alatt nagy változásokat idézett elő a Magyar Nyelvészet és egyben a magyar történeti-összehasonlító nyelvtudomány életében. Folyóiratunk három utolsó évfolyamában Budenz összesen nem kevesebb, mint 350 oldalon értekezett és bírált. Témái a negyedik kötetben még görög, török, illetőleg magyar nyelvészeti vonatkozásúak – kb. azonos arányban –, az ötödik és a hatodik kötetben azonban a fiatal nyelvtudós már úgyszólván kizárólagosan magyar, illetőleg magyaralapú finnugor témát választott értekezései tárgyául. Nagyon jellemző képet nyújtanak a kötetek végén álló név- és tárgymutatók számadatai: a Magyar Nyelvészet 4. kötetében Hunfalvy 15-ször, Budenz pedig 6-szor, az ötödikben a két szerző 11-szer, illetve 9-szer van említve, míg a hatodik kötetben a mester neve 7 ízben, a tanítványé pedig már 11 alkalommal olvasható. Az önzetlen és tárgyilagos Hunfalvy – akit a tudomány szeretete hajtott szakadatlan munkájában – az arra érdemes Budenznek nyújtja majd át a stafétabotot, és az 1870-es évek végén nyelvtudományi vizsgálódásait az ugyancsak marandónak bizonyuló néprajzival és történetivel cseréli fel. Hunfalvy tehát negyvenéves korától – bizonyos kisebb írásait leszámítva – lényegében 65 esztendőig foglalkozott a nyelvtudománnyal.

Befejezésül röviden, pontokba szedve kívánom ismételtelen is jellemezni és értékelni a 19. század közepén hat évfolyamot megért Magyar Nyelvészet című folyóiratot.

1. Szerkesztője, a nagy műveltségű, kitűnő szervezői készségű és óriási munkabírási Hunfalvy Pál létrehozta Európa egyik legelső nyelvtudományi folyóiratát. A kontinensen ugyanis időben csak egy (1823-ban megalapított) orientalisztikai, egy (1834-ben létrehozott) szlavisztikai, két (1841-ben, illetve 1846-ban elkezdett) germanisztikai és két (az 1850-es évek elején megindított) indoeuropeisztikai sajtótermék előzte meg.

2. A Magyar Nyelvészet a nyelvtudomány valamennyi területét művelte, azaz általános nyelvtudományi szakfolyóirat volt, és a kor legjobb hasonló európai periodikumainak színvonalán állott.

3. A folyóirat tanulmányainak jelentős százalékában maga a szerkesztő volt azok szerzője, aki közleményeiben – a nem rokon nyelvek problematikáját tárgyaló értekezések mellett – gyakran a magyar nyelv rendszerével és történetével kapcsolatban jelentetett meg dolgozatokat, és elsőként mutatott be a művelt magyar nagyközönségnek egy sor rokon nyelvet, más tanulmányaiban pedig állást foglalt a nyelvhelyesség, a nyelvművelés és a nyelvoktatás kérdéseiben, az ókori klasszikus nyelvek tanügyi problematikáját is a megoldandó feladatok közé sorolva. Megállapítható, hogy Hunfalvy legnagyobb érdeme – munkái mellett – a nyelvtudomány hazai megszervezése.

4. Szerkesztőként Hunfalvy az általa publikálásra érdemesnek tartott értekezéseket nem előzetesen véleményezte, lektorálta, hanem – mint említettem – azokhoz különféle technikai megoldással és az egysorostól akár tíz oldalig is növelt terjedelemben a) lapalji vagy b) a cikk szövegébe beiktatott, esetleg egész oldalas jegyzeteket, illetőleg c) az adott tanulmányhoz csatolt – nem ritkán annál terjedelmesebb – válaszcikkeket készített.

5. A Hunfalvy megítélése szerint a megjelentetésre érdemes írások szerzői közé a kor legjelentősebb (vagy idővel azzá váló) szakemberei tartoztak, és a szerzőtársak többsége az Akadémia tagjává vált. Hunfalvy álláspontját ezek a munkatársak általában elfogadták: nem lehet az magyar nyelvész, aki nem jártas a rokon nyelvekben.

6. A Magyar Nyelvészet sokszínűsége és igényessége alapot nyújtott ahhoz, hogy megszűnését követően sorra létrejöhessenek Magyarországon a nyelvtudomány legkülönbözőbb részterületeinek, például – a romanisztikán, a germanisztikán, a szlavisztikán stb. kívül – a magyar nyelvtudománynak és nyelvművelésnek, valamint a finnugrisztikának a szakfolyóiratai. Így kezdte meg maga Hunfalvy, most már az akadémia költségén a Nyelvtudományi Közleményeknek a szerkesztését, és így indulhatott meg 1872-ben Szarvas Gábor szerkesztésében az ugyancsak máig kurrens Magyar Nyelvőr.

1862-ben a Magyar Tudományos Akadémia nyelvosztályának bizottsága a következő tagokból állt: Lukács Móric bizottsági elnök, Arany János, Ballagi Mór, Budenz József, Czuczor Gergely, Fogarasi János, Hunfalvy Pál bizottsági előadó és szerkesztő, Riedl Szende, Toldy Ferenc és Vass József. Az NyK 1862. évi I. kötetének előszavában Hunfalvy mint bizottsági szerkesztő így nyilatkozik: „A Nyelvtudományi Közleményekben megjelennek részint az Akademiában felolvasott, részint a bizottsági

üléseken tárgyalt, de *bárki által is beküldött* nyelvtudományi értekezések. Ezek teszik a *Értekezéseket*, mely a Közlemények legnagyobb része lesz” (I–IV). Ehhez a részhez járul az Ismertető rész, „mely helyet enged bírálatnak és ellenbírálatnak”, mely rovatért kizárólag a szerkesztő felelős. A Magyar Tudományos Akadémia nyelvtudományi bizottsága által kiadott NyK első 14 kötetének 1862-től 1878-ig volt Hunfalvy a szerkesztője. A Magyar Nyelvészet és az NyK szerkesztője és programja lényegében azonos. Az NyK emellett – Kálmán Béla megállapítása szerint – a leghosszabb életű nyelvtudományi folyóirat az egész világon (Kálmán 1980: 265).

A 19. század második felében – mint ugyanekkor Finnországban sem – még nem alakult ki az a gyakorlat, hogy az Akadémia nyelvtudományi bizottsága által elfogadott terjedelmes műveket külön sorozatban jelentessék meg. (Ilyen formán például a 20. század elején elkülönült egymástól a Helsinkiben megjelenő MSFOu és JSFOu.) Így aztán Hunfalvy 1872-ben megjelentette A' kondai vogul nyelv a' Popov G. fordításának alapján című művét (NyK 9: 1–214), melyben egy evangéliumfordítás alapján vizsgálja meg a déli vogul nyelvjárást. A következő számban közreadja szinte könyvméretű dolgozatát: A' kondai vogul nyelv. Márk evangéliuma, mely bevezetést, hang-, majd szótant, szövegeket és szójegyzéket tartalmaz (NyK 10: 177–324) Az NyK szintén obi-ugor témájú 11. kötetének (1875-ben) pedig a következő címet adta: Az északi osztják nyelv Vologodszi fordításainak és orosz-osztják szótárának alapján tekintettel mind Castrén déli osztják grammatikájára, mind a Reguly hozta szójegyzékre s eredeti osztják énekekre (NyK 11: 1–226). E munka előzménye az Osztják evangélium s az éjszaki osztják nyelv című tanulmánya (NyK 9: 403–419).

Az NyK-ban ezek mellett is jelentős műveket adott közre. Kiemelem közülük A Lapp nyelv című cikkét (NyK 5: 286–351). Említhetem a Némely újabb nyelvtudományi jelenség című kül- és belföldi nyelvészeti szemlét (NyK 6: 1–15) vagy A finn nemzet történet-írásáról szóló történelmi összefoglalást is (NyK 4: 1–22, 208–268), Egy sor cikke szófejtés és szómagyarázat (pl. NyK 5: 246–279, 6: 221–237, 12: 70–86). Megjegyzem, Hunfalvy ismerte fel elsőként a szabályos hangmegfeleléseket a magyar nyelvtudományban (Kálmán 1960: 265). Akadémiai bizottsági jegyzőként az ő feladata a Tudósítás a nyelvtudományi bizottság működéséről (pl. NyK 1: 131–145).

Számos kitűnő recenzióját olvashatjuk az NyK első 14 kötetében. Így Fogarasi János egyik, a tárgyias ragozásról írt művéhez részletesen, példákkal ismerteti a mordvin és a vogul tárgyias igeragozást (NyK 1: 441–465). A Czuczor–Fogarasi-szótárral kapcsolatban készült A magyar nyelv szótára elveiről és azok miképi alkalkazásáról című cikke (NyK 8: 302–324), a magyar gyöknyelvészet legelső bírálat. A cikk végén a magyar számnevet veszi sorra: „A *négyre* nézve [a szótár] figyelmeztetésül két véleményt ad elő, melyek utóbbika szerint, ha a kéz öt újja vétetik alapúl, akkor a *négy* = *ne-egy*, *nem-egy*, t. i. egy újjat nem számlálva, mikor is négy marad. Ugyanazon alapfeltételből *öt* az *ököl* gyökére *ök* vagy *üt*-re vihető vissza stb.” Ezek után Hunfalvy új bekezdésben e szavakkal zárja ismertetését: „Beh! Nagyon meg vagyunk verve a felsőbb nyelvészettudománnyal!” (NyK 8: 324). A szkitákkal foglalkozó őstörténeti

recenziójában leszögezi: „A ki [...] köztünk a scytha kérdés megoldásához fog, egy-két sem tudván azon sok nyelvnek, a melyekkel okoskodni kell, az természetesen jól jár. Nem ismervén semmi nehézséget, bátran halad célja felé, s megcsinálja a históriát, a mint az neki kell” (NyK 10: 176). A Suomi című folyóiratban Ahlqvisttól, Europaeustól közölt cikkeket ismertet (NyK 3: 19–37, 7: 198–221), és ezeket saját véleményével kiegészíti. Másutt különféle német munkákat recenzeál. Az Új tudományok új előítéletek meg adalék a finn-ugor népek történeteikhez című recenzió (NyK 14: 1–59) értekezéssé lép elő, hiszen például a finnugrisztika történetének érdekes vázlatát olvashatjuk, melyet aztán a dán kortárs, Rasmus Rask életművének elemzésével zár le. Riedl Szende és mások által írt magyar nyelvtanhoz a gimnazista korában Miskolcon magyarul megtanult Hunfalvy megjegyzi: „Az előadás mindenütt egyszerű és világos, a hol a magyaros szórend ellen [mármint írója] nem vétkezik, – a mi gyakran történik” (NyK 3: 276).

Munkatársai közé számosan csatlakoztak a Magyar Nyelvészet gárdájából. Elsősorban Budenz József, akinek tanulmányai közül legértékesebb a Moksa- és erzamordvin nyelvtan (NyK 13: 1–133) és a Svéd-lapp nyelvmutatványok (NyK 12: 161–220). Vámbéry Ármin, az ugor–török háború másik fő alakjai is gyakran szerepel, és az összecsapások is megmutatkoznak (pl. NyK 8: 114–120, 125–189 kontra NyK 10: 67–135). Az újak közül a műfordító Barna Ferdinánd egy alapos magyar nyelvtörténeti cikkel jelentkezik (NyK 7: 333–402), Szarvas Gábor latinizmusainkat vizsgálja meg (NyK 10: 136–174). Korrajzi ízű ismertetés Lindner Ernőnek Kempelen Farkas és viszonylása a nyelvtudományhoz című írása (NyK 8: 325–480).

A nyelvművelés tudományos folyóirata az 1872 óta megjelenő Magyar Nyelvőr. A Szarvas Gábortól szerkesztett kiadványba 1886-ig összesen 12 cikket küldött. Az összehasonlító magyar nyelvtudomány nevezetéhez című cikkében (Nyr 3: 145–149) Budenz Magyar–ugor szótárának címéről értekezik. Hunfalvy szerint találébb volna egy finnugor összehasonlító szótár címnek, mint írja: „a finn-ugorságba minden nyelv tartozik, a mely történelmi nyelvtudományunk tárgya” (147). Ugyanebben a 3. kötetben található Hunfalvy MUSz-értékelése (i. m. 197–204). Lelkes hangú a cikk: „E nagyszerű feladat megoldására köztünk Budenznél képeesebb ember nincs” (197). Ismertetésének végén megállapítja: „Azonban nagyon lehet, hogy a mit ma én és Budenz is helyeslünk, azt később talán másképen fogjuk tekinteni; ez a dolog természetével jár” (204). Emellett Hunfalvy a magyar helyesírásról írt a Nyr-ben lényeges cikkeket (Nyr 1: 202–206, 2: 1–6, 7: 4–9, 55–59, 99–103). Kifejti, hogy a helyesírás szabálya kizárólag – idézem – „a szófejtés által ellenőrzött, igazolt, néha talán mérsékelt kiejtés” lehet.

Hunfalvy Pál a Magyar Nyelvészetben és a Nyelvtudományi Közleményeken kívül még két, német nyelvű folyóiratot szerkesztett, címük: *Literarische Berichte aus Ungarn* és *Ungarische Revue*. A *Literarische Berichte aus Ungarn* című folyóiratban, melynek fennállása során négy kötete látott napvilágot 1877 és 1880 között, 1877-ben *Die ungarische Sprachwissenschaft* címmel írta az egyetlen nyelvészeti tárgyú

írást (Hellebrant 1891: 263). Az Ungarische Revue című folyóiratban, amely az MTA támogatásával jelent meg, és Hunfalvy Pál (1–2. kötet), majd Hunfalvy és Gustav Heinrich (3–11. kötet) szerkesztette 1881–1991-ig, Hunfalvy haláláig, ugyancsak egy írása található az uráli népekről és nyelvekről: *Die Völker des Ural und ihre Sprachen* (Hellebrant 1891: 267).

Hunfalvy Hellebrant Árpádnak a Hunfalvy-albumban megjelent bibliográfiája alapján (Hellebrant 1891: 252–268) időrendben még a következő folyóiratokba és sorozatokba írt: *Athenaeum* (11 cikk, 1839 és 1842 között), a *Kisfaludy Társaság Évkönyvei* (1 cikk, 1842-ben), a *Protestáns Egyházi és Iskolai Lap* (4 cikk, 1847 és 1861 között), *Képes Újság* (1 cikk, 1848-ban), *Társalkodó* (1 cikk, 1848-ban), *Új Magyar Múzeum* (21 cikk, 1850 és 1859 között), *Szépirodalmi Lapok* (1 cikk, 1853-ban), *Pesti Napló* (4 cikk, 1855-től 1872-ig), *Magyar Sajtó* (1 cikk, 1856-ban), *Budapesti Szemle* (14 cikk, 1858-tól 1888-ig), *Akadémiai Értesítő* (13 cikk, 1861-től 1877-ig), *Reform* (4 cikk, 1870-től 1873-ig), *Archaeologiai Értesítő* (1 cikk, 1872-ben), *Ungarischer Lloyd* (1 cikk, 1873-ban), *Fővárosi Lapok* (1 cikk, 1877-ben), *Egyetemes Philologiai Közlöny* (4 cikk, 1879-től 1885-ig), *Földrajzi Közlemények* (1 cikk, 1888-ban) és *Nemzet* (4 cikk, 1882-től 1885-ig). Nyelvészeti, illetve finnugrisztikai cikkei először az *Új Magyar Múzeum* című tudományos folyóiratban láttak napvilágot (nyelvészeti tennivalók, a betűk, a hangsúly, a tö- és viszonyító elemek, a finn nyelv leírása, magyar–finn szóegyezések, a lapp nyelv, egy vogul monda). A *Szépirodalmi Lapok* című irodalmi lapban a *Kalevalát* mutatja be. A *Pesti Napló*ban többek közt a *Magyar Nyelvészet* bizonyos füzeteit ismerteti, és a *Magyar Sajtó* című politika hírlapban is e folyóirat felszámolásáról nyilatkozik. A *Budapesti Szemlé*ben a cikkeknek közel a fele a magyar és finnugor nyelvészethez köthető (a nyelvtudomány jelen állása, a magyarok eredete, a honfoglaló magyarok jellemzése, finn-ugor mitológiai töredékek, lapp dalok). Az *Akadémiai Értesítő*ben is hasonló az arány (a magyar nyelvjárás szabályait terjeszti elő, az *NyK*-t négyszer is ismerteti, finnugor városokat mutat be, a finn népköltészetéről ír, finnországi útjáról tudósít). A *Reform* című politikai napilapban egyebek mellett *Elias Lönnrotnál* tett látogatásáról számol be. Az *Egyetemes Philologiai Közlöny*ben például magyar folyó- és helynevekről, valamint a nyelvek osztályozásáról szól. Végül a *Nemzet* című politikai napilapban a nyelvtanításról értekeznek.

Összegezve: Hunfalvy nyelvészeti munkája nyomán nyelvtudományunk európai színvonalra emelkedett, és a finnugor összehasonlító nyelvtudományban a legelső helyre került. Hunfalvy Pál a 19. század egyik legnagyobb tudósa és polihisztorja, aki a nyelvtudomány mellett maradandót alkotott a jogtudomány, a klasszika-filológia, a filozófia, az irodalom, a néprajz és a történelem területén is (vö. Kálmán 1960: 264–266).

Előadásomat részben *Eemil Nestor Setälä*nek, a hírneves finnországi finnugor nyelvészprofesszornak Hunfalvy-értékelésével zárom, mely a 19. század végén magyar fordításban is megjelent (*NyK* 23: 124): „H[unfalvy] nyomozásaiban buzgón

törekedett az igazságra, nem hizelegve semmiféle hiúságnak. Valamint az oláhoknak állítólagos római eredete ellen küzdött, ép úgy síkra szállt a magyar krónikasoktól koholt hún mondák ellen. Nem törődve avval, hogy Magyarországon a nagy közönség rokonszenve nem a finn-ugor rokonság részén volt, bátran lépett föl ezen elmélet leglelkesebb előharczosául. Hunfalvy halhatatlan érdeme fog maradni mindenkor, hogy Magyarországon ő keltette új életre a finn-ugor tanulmányt és hosszú ideig ő volt legelső oszlopa.”

Domokos Péter és Paládi-Kovács Attila röviden így méltatják Hunfalvy Pált: „Egész élete a hűség, az elkötelezettség, az elvszerű magatartás példája. Tudósi etikája sohasem fog aktualitásából veszíteni” (1986: 247).

Irodalom

Babos Ernő (1956): Az első magyar nyelvtudományi folyóirat. *Nyr* 80: 289–294.

Domokos Péter–Paládi-Kovács Attila (1986): Hunfalvy Pál. A múlt magyar tudósai. Akadémiai Kiadó, Budapest.

Gulya János (1970): Az etnolingvisztika magyar „előfutárai”. In: Szathmári István (szerk.): *Tanulmányok a magyar és finnugor nyelvtudomány történetéből (1850–1920)*. Tankönyvkiadó, Budapest. 131–135.

Hellebrant Árpád (1891): Hunfalvy Pál irodalmi munkássága időrendben. In: *Hunfalvy-album*. Budapest. 252–268.

Kálmán Béla (1960): Hunfalvy Pál és Munkácsi Bernát emlékezete. *Nyr* 84: 264–268.

Setälä, E. [N.] (1893): [Hunfalvy Pálról.] *NyK* 23: 121–124.

Szily Kálmán (1910): Hunfalvy Pál emlékezete. *MNy* 6: 1–12.